

25 ÉVES AZ ÚJ SZÉKELY HADOSZTÁLY-EMLÉKMŰ

„A forradalmi hatalmasok első teendője az volt, hogy a hadsereget, mely az állam egyedüli ereje volt, mely éveken át dicsőségesen védte a hazát, szétszüllesztették. Ügynökeik a harctérről visszatérő csapatok legénységét fellázították a tisztek és minden tekintély ellen, a fegyelmet – mely minden hatalom és erő forrása – aláásták, s ilyenformán megakadályozták a hadsereget abban, hogy hazája határait megvédje.”

Kratochvil Károly ny. altábornagy,
a Székely Hadosztály parancsnoka

1918. november elején az I. világháborús frontról magyar földre özönlő katonákat az őszirózsás forradalom zűrzavara fogadta. Az október 31-én alakult kormány miniszterelnökének, Károlyi Mihálynak a fegyverletételre és leszerelésre felszólító rendelete november elsején jelent meg. Az új miniszterelnök akkor rendelt el teljes leszerelést, amikor erős honvédelem megszervezése lett volna a feladata, mert Magyarország határain új fegyveres ellenség sorakozott fel. Tanácsadója, Kunfi Zsigmond javaslatára Linder Bélát jelölte hadügyminiszternek, aki, mint tudjuk, nem akart katonát látni.

A miniszterelnök október elején még a „bolsevikizmus” veszélyéről beszélt, de nem vette észre, hogy tanácsadói, koalíciós kormányának ultrabalos szociáldemokrata tagjai a háttérben ellene szervezkednek. A tájékozatlan Károlyi által aláírt szerencsétlen és megalázó belgrádi „katonai konvenció” (1918. nov. 13.) következtében a Maros folyó lett a demarkációs vonal, ameddig a magyar haderőnek ki kellett vonulnia Erdélyből.

A románok Erdélybe áramlása november 12-én indult meg a Tölgyesi-szoroson keresztül, akadálytalanul. Raboltak, fosztogattak. Aki tehette, menekült előlük. A román király november 18-án rendelte el csapataik átkelését a Kárpátokon „a rend, a nyugalom, a lakosság élete és vagyona megvédésére”. Kivonulásukig a románok 36 ezer vagon elrabolt értéket szállítottak ki Magyarországról.

A románok nyomulását észlelve, néhány elszánt székely katonatiszt, *Zágoni István* tartalékos tiszt és testvére, *Verbőczy Kálmán* százados, *Nagy Pál* ezredes és mások kezdték el szervezni a Székely Hadosztály bázisát már 1918 novemberében a világháború sarát még bakancsaikon hordozó öreg katonákból és a példájukat követő fiatalság soraiból. Ez az Erdővidékről, a csíki és háromszéki önkéntesekből toborzott ízig-vérig magyar, alig pár ezer főből álló fegyelmezett nemzeti hadsereg állta útját a védelem nélkül maradt határon beözönlő román csapatoknak.

Kratochvil Károly ezredes a frontról teljes felszereléssel, rohamsisakban, gépfegyvereivel vonult be ezrede élén Nagyváradra 1918. november 17-én. Ott ünnepélyesen fogadták – de ezredét leszerelték! November 26-án Kolozsvárra rendelték és kinevezték Erdély katonai parancsnokának. Kolozsvárra érkezése után gyorsult fel a hadosztály létszámának növekedése: decemberben közel 4000, 1919. március végére kb. 10 000 főre. A hadosztály célja, feladata Erdély felszabadítása, visszafoglalása volt, de védtek minden talpalatnyi ősi rögöt. A románok előrenyomulása csak a székely csapatok ellenállásán és vonalán torpant meg. Ez a vonal egy 150-180 kilométeres táv, ami a Vaskoh–Csucsá–Zilah vonaltól nyugatra Máramarosszigetig terjedt, amit a székelyek tartottak hónapokon át emberfeletti elszántsággal a túlerővel szemben.

Az 1919. március 20-án átadott Vix-jegyzék szerint az újabb demarkációs vonal a Vásárosnamény–Szeged–Arad–Szatmárnémeti által határolt terület lett. Ez elfogadhatatlan volt Magyarország számára, kormányválságot okozott.

Az összevont román haderő az egész frontszakaszon 1919. április 16-án indult meg francia felhatalmazással. Csucsánál – ahol a székely ezredet ekkor váltotta föl két nemzetközi vörös zászlóalj – áttörtek a románok. Koréh Endre, a Székely Hadosztály tábori lelkésze írta az áttörés utáni állapotokról: a harcot a nagyváradai honvéd hadapródiskola 17-18 éves tiszti növendékei vették fel. Halált megvető bátorsággal harcoltak az oláh túlerő ellen. Verbőczy századai siettek segítségükre. Április 18-án, nagypénteken a székelyek géppuskái oldalba kapták az oláhokat, s tüzéségük is kitartott a végsőig. Ekkor tudták meg, hogy a vörös csapatok Csucsánál egyetlen lövés nélkül elfutottak. A székely alakulatokat a bekerítés veszélye fenyegette. Folyamatos harc közben kellett visszavonulniuk északkeleti irányban. Nyírbátor és Mátészalka térségében tudtak nagy nehézségek árán gyülekezni.

A hadosztály harcait lezáró ütközetek április 19-én Győrtelek felől indultak. Uróvéd századot támadott meg egy román lovasosztály üteg. A hadosztály a Kraszna hídfőjétől lőtte az ellenséget. Másfél órai küzdelem után az oda érkező székely műszaki szakasz döntötte el a csatát. Másnap, húsvét vasárnapján délelőtt nem várt irányból, délről támadták Mátészalkát. A lövöldöző román századokat sikerült jobbról, balról bekeríteni és géppuskatűz alá venni. Fölényes győzelem, kevés veszteséggel. De másnap újra támadtak a románok nagyobb erőkkel, minden irányból. Délután öt órakor U alakban körülfogva, a hadosztály lassú visszavonulásra kapott parancsot.

A kialakult katonai, politikai helyzetben a hadosztály parancsnoksága fegyverletételi jegyzőkönyvet írt alá Nyírbaktán, április 25-én. Másnap Demecsernél megtörtént a fegyverletétel. A fegyverletételt sokan döbbenettel fogadták. A hadosztálynak nem volt ereje a kétfrontos harchoz. A románok – az általuk aláírt egyezményt nem tartván be – a hadosztály katonáit internálták, a tisztikart Brassóban zár alá helyezték.

A Székely Hadosztály helytállása olyan értékeket képvisel, mint az élni akarás, a küzdeni tudás, a lehetetlen legyőzésébe vetett hit.

Emlékművet a Székely Hadosztálynak dicső harcai emlékezetére 1934. június 17-én emeltek az utolsó győzelmei színterén, Mátészalka és Kocsord között a Kraszna partján. Húsz év sem telt el, régi ellenségei – újra hatalomra kerülven – sietve megsemmisítették.

A Székely Hadosztály-emlékmű ismételt felállítása a *Legyen újra emlékműve a Székely Hadosztálynak Mátészalkán!* c. felhívásunk megjelentetésével indult. (HITEL,1991/5.)

Már a rendszerváltozás előtt kerestük Mátészalka egyetlen „szobrának” a maradványait. 1990 nyarán az eredeti emlékmű fényképével mentünk a Kraszna hídjához behatárolni az 1950-es évek elején nyomtalanul eltüntetett, „irredentának” minősített emlékoszlop helyét. A fényképet Csizmadia Zoltán édesapja, Csizmadia Lajos készítette még 1936-ban.

Az eredeti emlékmű kb. hat méter magas gránitoszlop volt, rajta fehér márvány dombormű, amelynek felső részén babérkoszorúval övezett napos-holdas pajzs volt, legfelső részén *ERDÉLYÉRT* felirattal. A pajzs alatt írás: *A SZÉKELY HADOSZTÁLYNAK 1918–1919. évben a haza integritásáért vívott dicső harcai és e harcokban elesett hős székely honvédő katonák kegyeletes emlékezetére.*

Elült a harc, világok harca,

De új harc lobbant, csak a tietek.

Az ősi földért haltatok,

S a halálban örökké éltek.

A gránitoszlopot négy db faragott kopjafához rögzített, kovácsoltvas lánc vette körül. Az egyik kopjafa takarása miatt nehezen olvasható az oszlop alsó részén elhelyezett fekete márványtáblába vésett adományozó egyesületek neve: *Emelte 1934. évben a Székely Hadosztály Egyesület Szatmár-, Ugocsa- és Bereg Egyelőre Egyesített vármegyék közönségének és az Erdély érdekében működő egyesületeknek támogatásával.* Az eredeti emlékmű közadakozásból épült. Két adakozásra felhívást találtunk Kratochvil Károlynak, a Székely Hadosztály Egyesület elnökének aláírásával. Mindkettőt Budapesten, 1933. november 5-én írták alá.

Az *Erdélyi Testvéreinkhez!* címzett felhívás adakozásra és a Mátészalka rónáján felállítandó Székely Hadosztály-Emlékmű ünnepélyes avatására hív: *„ahol majd együtt ünnepelhetjük, s egy szívvel, egy hanggal döröghetjük át a közeli papír határokon a testvérnek, ellenségnek egyaránt szóló üzenetet: NEM, NEM, SOHA! Nem felejtünk, nem nyugszunk meg addig, míg békés és boldog nem lesz vértanú testvéreink álma, míg mienk nem lesz újra az ígéret földje, Erdély.”* Aláírók a Székely Hadosztály Egyesület nevében: Kratochvil K. elnök, Nagy Pál alelnök...

A másik felhívás is adakozásra szólít fel. *„Az irat mindössze két lapból áll, és arról értesíti híveit, hogy Mátészalkán, csonka Szatmár földjén a Székely Hadosztály utolsó győzelmes, de véres harcainak színterén ezeknek a kétségbeesett harcoknak s a nemzeti becsület hosszú időre utolsó fellángolásának emlékét kívánja emlékoszloppal megörökíteni a Székely Hadosztály Egyesület.”* Az idézett mondat Balogh Géza újságírónak a Kelet-Magyarország ünnepi számában, 1992. március 14-én jelent meg, a *Maroknyi székely utolsó győzelme. Emlékoszlop Mátészalkán* c. cikkében. (A

Nyíregyházán élő újságíró a Hitelben megjelent írást olvasván előkereste a túristvándi Tanító úrtól tíz évvel korábban kapott két megsárgult papírlapot, és szemmel tartotta az új emlékmű készülésének folyamatát.)

A Székely Hadosztály Egyesületet a hadosztály tisztikara alapította a hadosztály küzdelmeinek megörökítésére. Tevékenységük eredménye a hadosztály történetének megalkotása (Görgey L. és Holényi J. tábornok munkája), valamint a Kraszna partján felállított Székely Hadosztály-emlékmű. Az egyesület a második világháború végéig fontos tényezője volt az Erdély visszaszerzésért küzdő mozgalmaknak. A szovjet megszállás alatt a betiltott szervezetek listájára került. Tagjait megfigyelték s az emlékműnek még a nyomát is eltüntették.

A Hitel folyóirat 1991/5 számában megjelent cikk másolatát elküldtük Mátészalka önkormányzatának, kérve az emlékmű újraállítását. Hónapok múltán személyes megkeresésünkre közölték: a kérdéses terület a telekkönyv szerint Kocsordhoz tartozik. Kocsord önkormányzati testülete leszavazta az új emlékmű felállítását.

Letétbe helyeztük az emlékmű létrehozásához szükséges alapítványhoz előírt ötvenezer forintot. Ezek után tudatták velünk: magánszemély nem hozhat létre alapítványt. A Székely Kör leterheltségére hivatkozva nem vállalta az alapítvány létrehozását. A Szatmári Társaság pedig megüzente, hogy a Székely Hadosztályt ők árulónak tartják. A két világháború között sem volt egyértelmű a hadosztály minősítése. Sokakat megrendített a fegyverletétel, másrészt Kratochvil mindig nyíltan vállalta legitimista voltát. A Magyar Szellemi Védegylet vállalta volna az alapítvány létrehozását, de számunkra 280, illetve 400 kilométerre a helyszíntől az ügyintézés nehézkesnek tűnt.

Horváth Balázs miniszter úr kérésünkre felhívta Kocsord önkormányzatát és támogatásáról biztosította az emlékmű felállítását. Néhány nap múlva levél érkezett Jakab Zsigmond polgármester aláírásával: az önkormányzat létrehozza az alapítványt. Az Alapítvány bejegyzési ideje: *1991. július*. Aláírók: Jakab Zsigmond és Csizmadia Zoltán. Alapítók és segítők: Jakab Zsigmond, Kocsord polgármestere, Szilágyi Dénes, Mátészalka polgármestere Felső-Tisza Vidéki Vízügyi Igazgatóság, Kocsis Mihály erdőmérnök, Csizmadia Zoltán és felesége. A kuratórium: Jakab Zsigmond polgármester (elnök), Horváth Balázs miniszter, Raffay Ernő HM államtitkár, Csizmadia Zoltán festőművész, Szilágyi Dénes polgármester, Pajtás Zsigmond önkormányzati képviselő.

Makovecz Imre, a világhírű építész nemcsak az új emlékmű tervezését vállalta, de tanácsaival az emlékmű felállításig támogatott minket, és munkatársa, Engelmann Tamás építészmérnök folyamatos felügyeletét is biztosította. Az új emlékmű a kor szemléletének, igényének megfelelően nem az eredetinek a mása. Makovecz az emlékmű 2 méter magas emlékoszlopába 10 méteres életfát tervezett, amelyhez három széakelykapun át vezet az út. Az emlékművet 7 méter magas dombra építtette. Az eredeti emlékmű fehér márvány domborművét változatlan formában helyezte el az új emlékoszlopon. A domb megépítését a két polgármester Szilágyi Dénes és Jakab Zsigmond szervezte,

A Székely Hadosztály Emlékmű felállításában sok honfitársunk vett részt. Első szóra jöttek és segítettek lehetőségük, képességük szerint. Az intézmények, hivatalok nehezebben mozdultak mint az állampolgárok.

Az emlékmű ünnepélyes avatására – 1995. április 21-én – több százan érkeztek: a honvédségtől főtisztok, a díszőrség és a katonazenekar, a mátészalkai városi kórus, megyei vezetők és lakosok, valamint többen a Kisalföldi Erdőgazdaságtól, Veszprémből és környékéről is.

Az emlékművet Boross Péter miniszterelnök leplezte le. Avató beszédében emlékeztetett arra, hogy a világháború végén hazánk területén egyetlen idegen fegyveres katona sem tartózkodott. A Magyarország határain felsorakozó új ellenségről Károlyi kormánya nem vett tudomást. A románok Erdélybe nyomulását a Székely Hadosztály állította meg. A hadosztály a vörös diktatúra csapatai által akadályozott fegyverutánpótlás miatt kényszerült fegyverletételre a román hadsereg előtt.

Az emlékművet Tempfli József, Nagyvárad püspöke szentelte fel. Szívszorító beszédében összetartozásunkat hangsúlyozta: az anyaország kitárulkozik minden határon túlra szorított magyar felé épp úgy, mint régen, mert együvé tartozunk, bárhol is élünk. Szólt a készülő román törvényről, amely megtiltja a magyar himnusz éneklését nyilvános helyen. Reményik Sándor Himnusz a csúcsokon c. versét idézte el-elcsukló hangon: *Nekünk már az örök hóig kell menni /az Isten zsámolyáig,/ ha ezt a dalt akarjuk énekelni,* „Isten áldd meg a magyart!”.

Erdélyből levél érkezett Király Csaba és Tóth József, a két szovátai fafaragó mester aláírásával. Néhány szép gondolat a levelükből: „*Örvendtünk, hogy a sors nekünk adta meg azt a lehetőséget, hogy fajtáinknak az ó hazában mi állíthattunk emlékművet. Egy kissé büszkék is vagyunk erre az Önök által adott lehetőségre. Kívánjuk, hogy emlékeztessen minden magyar embert az az emlékmű. Töltse be hivatását olyan méltósággal, mint amilyen ügyeszeretettel készítetett. (...) Nem veszítjük el a reményt, hogy majd egyszer nálunk is ki fogják írni magyarul is; Zetelaka, Szováta stb. (...) Gazdagodjék barátságunk, ha már hagyományaink, nyelvünk azonos. Adja Isten, hogy úgy legyen!.*”

A Székely Hadosztály nevét évtizedeken át nem lehetett említeni még Magyarországon sem. Hősi küzdelmeit, áldozatait a nemzet emlékezetéből is ki akarták törölni a kommunista uralom évtizedeiben. Ezért tüntették el az emlékműnek még a nyomát is! Azért küzdöttünk, hogy a Székely Hadosztály-emlékmű újra álljon, és „emlékeztessen minden magyar embert” hősies helytállásukra. Ha emlékezünk, minden hősi halál megtérül, hazát megtartó életté válik. Feladatunk, kötelességünk, hogy átplántálódjék nemzedékek sorába a példamutató életek és halálok ténye, tanulsága.

A Székely Hadosztály példát mutatott, hogy a legreménytelenebb helyzetben is van értelme fegyvert fogni hazánk szabadságáért, megmaradásáért, amiért ha kell, halni is érdemes.

Ezt tettük mi, magyarok 1956-ban..